



พิธีทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรัฐธรรมนูญฉบับถาวร แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

## รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย

ใครๆ ก็พูดกันว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด แต่ที่พูดอย่างนี้ก็เพราะฝรั่งพูดขึ้นก่อนแล้วเราไปลอกตำราฝรั่งมาเรียน ได้แต่ท่องจำกันไปแบบนกแก้วนกขุนทอง ไม่มีความหมายจริงจิงอะไรในวัฒนธรรมไทย เพราะถ้ามีความหมายจริงจิง รัฐธรรมนูญก็จะถูกฉีกบ่อยๆ ไม่ได้ และจะมีกฎหมาย, กฎกระทรวง, ระเบียบ ฯลฯ ที่ขัดกับรัฐธรรมนูญไม่ได้

แต่ในเมืองไทยนั้นรัฐธรรมนูญถูกฉีกบ่อย และฉีกได้ง่ายเสียยิ่งกว่าระเบียบสตีกๆ อะไรสักอย่างของกระทรวง ทบวง กรม นอกจากนี้มีกฎหมาย, กฎกระทรวง, ระเบียบ ฯลฯ ที่ขัดกับรัฐธรรมนูญอยู่มากมาย โดยเจ้าของระเบียบและผู้ถูกบังคับใช้ระเบียบไม่ได้ตระหนักถึงจิตใจอะไรเลย เช่นการไม่รับผู้หญิงเป็นปลัดอำเภอของมหาดไทยนั้นปะไร

ก็เท่ากับปฏิเสธว่า "เพศ" ทำให้เกิดความแตกต่างกันในบุคคลได้ หรือโรงเรียนแพทย์บางแห่งปฏิเสธไม่รับคนชาติพิการเข้าเรียนก็ไม่เคยต้องพิสูจน์อย่างเป็นทางการว่าเป็นเรื่องเป็นราว ว่าชาติพิการเป็นอุปสรรคต่อวิชาชีพอย่างไร

รัฐธรรมนูญคืออะไร? ตรงนี้ต้องเข้าใจกันให้ดี

รัฐธรรมนูญคือข้อกำหนดว่าบุคคลและสถาบันต่างๆ ในรัฐหนึ่งนั้นพึงสัมพันธ์กันในเรื่องอำนาจอย่างไร คำว่าสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจแปลให้เป็นภาษาชาวบ้านก็คือใครใหญ่กว่าใคร และใหญ่ได้ในเงื่อนไขอะไร

แต่มีปัญหาในการนิยามแบบนี้เล็กน้อยก็คือ ที่เรียกรัฐธรรมนูญว่า ข้อกำหนด จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดในกลุ่มบุคคลที่มีอายุในมือ กับคนที่มิปัญญาสูงจนสั่งคมยอมรับ คือต่างพากันไปคิดว่า "ถ้าฉันถูกกำหนดให้เอง" เพื่อประโยชน์โทษผลแก่ตนเอง หรือเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองก็แล้วแต่จะว่ากันไป

แต่ที่จริงแล้ว ข้อกำหนดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมหนึ่งๆ นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากใครเป็นผู้กำหนดขึ้น แต่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลและสถาบันต่างๆ ในสังคมนั้น ได้ต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจของตนมาเป็นเวลานานจนทำให้เกิดการยอมรับกันในระดับหนึ่ง กลายเป็นประเพณีทางการปกครองและการเมืองขึ้น กล่าวได้ว่า *วิถีชีวิต, วิถีความคิด และ ค่านิยม* ของสังคมนั้นๆ เคยชินที่จะมองเห็นว่าอำนาจที่ชอบธรรมนั้นต้องสัมพันธ์กันอยู่นั้นๆ นั่นก็คือ *วัฒนธรรมทางการเมือง*

วัฒนธรรมทางการเมืองของทุกสังคมไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งแล้ว เพราะการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจของสถาบันและบุคคลในทุกสังคมไม่ได้หยุดนิ่ง ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ตามกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา คนในสังคมนั้นจึงอาจมีค่านิยมในทางการเมืองเปลี่ยนไป เช่นคิดว่าสถาบันนั้นควรสัมพันธ์เชิงอำนาจกับสถาบันไหนอีกอย่างหนึ่งต่างหาก และที่เคยสัมพันธ์กันมาแบบนี้มันไม่ชอบธรรมเสียแล้ว

วัฒนธรรมทางการเมืองนี้แหละ ที่เป็นข้อกำหนดสูงสุดจริงๆ ในเรื่องสัมพันธ์ภาพทางอำนาจ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองคือรัฐธรรมนูญที่แท้จริงของรัฐ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ฉีกไม่ออกไม่ว่าจะใช้รถหุ้มเกราะสักกี่คันก็ไม่สามารถฉีกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ และกฎหมายอื่น กฎกระทรวง หรือระเบียบอะไรก็ไม่อาจล่วงละเมิดข้อกำหนดที่มีในวัฒนธรรมทางการเมือง หรือรัฐธรรมนูญฉบับแท้จริงนี้ได้ ฉะนั้นจึงจะขอเรียกรัฐธรรมนูญฉบับแท้จริงนี้ว่า *รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม* รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมนี้ "ร่าง" ขึ้นไม่ได้ แต่ต้องใช้ประสบการณ์อันยาวนานเป็นศตวรรษของสังคมก่อให้เกิดขึ้น ฉะนั้นนักปราชญ์ที่เป็นข้ารับใช้ของทหารจึงไม่เกี่ยว และรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของทุกสังคมจึงเป็นฉบับที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งสิ้น

ในบางสังคม รัฐธรรมนูญที่มีการร่างขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรมีข้อความที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม รัฐธรรมนูญฉบับร่างจึงดำรงคงอยู่อย่างค่อนข้างถาวร แม้กระนั้นก็ต้องเปิดให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างขึ้นได้ตลอดไป นอกจากนี้แม้ในประเทศที่รัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรไม่มีปัญหาเพราะสอดคล้องกับฉบับวัฒนธรรม การเมืองการปกครองของรัฐเหล่านั้นก็ยังต้องอาศัยประเพณีซึ่งไม่เป็นลายลักษณ์อักษรอีกมาก ดังเช่นเป็นประเพณีที่ว่าประธานาธิบดีสหรัฐจะไม่ดำรงตำแหน่งเกินสองสมัยก็หาได้มีการกำหนดไว้ที่ไหนในรัฐธรรมนูญสหรัฐไม่ แต่ถือปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณีทางการเมืองที่ไม่ค่อยจะละเมิดกัน จึงนับว่าศักดิ์สิทธิ์ไม่น้อยไปกว่าข้อกำหนดอื่นๆ ในรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษร

ในทางตรงกันข้าม รัฐธรรมนูญในบางสังคมที่ร่างขึ้นโดยไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองจึงไม่มีความศักดิ์สิทธิ์อะไร กองทัพยกออกมาฉีกรัฐธรรมนูญกันตามใจชอบ ประชาชนส่วนใหญ่ก็เฉยไม่รู้สึกละแอกเนื้อร้อนใจแต่อย่างไร ทั้งนี้เพราะประชาชนรู้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมซึ่งไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นกองทัพล่วงละเมิดไม่ได้ มีบางครั้งเหมือนกันที่ผู้นำกองทัพก็คะนองไปล่วงละเมิดรัฐ

ธรรมนูญฉบับนี้เข้า ผลก็คือเกิดความไม่พอใจในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง บันทอนอำนาจของผู้นำเสียจนไม่สามารถดำรงรักษาอำนาจของตัวเองไว้ได้

เมืองไทยก็เป็นหนึ่งในกรณีอย่างนั้น คือมีรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมที่ศักดิ์สิทธิ์และละเมิดไม่ได้ (แต่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ อยู่ตลอดเวลา) และมีรัฐธรรมนูญที่ซ้ำรับใช้ของทหารร่างขึ้น ซึ่งต้องถูกฉีกทิ้งไปเป็นระยะ (ฉีกเมื่อไร ซ้ำรับใช้คนเก่าก็พร้อมจะร่างให้ใหม่ได้อีกด้วย) แต่รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมมีเนื้อหาอย่างไรยังไม่ค่อยได้ศึกษากันจริงจังนัก ความเข้าใจรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความสำคัญทั้งในแง่ที่จะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย และเข้าใจว่าทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางอะไรในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยด้วย

ที่จะเสนอต่อไปนี้นั้น เป็นเพียงการพิจารณาถึงสถาบันสำคัญๆ ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมเท่านั้น ไม่สามารถพูดถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสถาบันเหล่านี้ได้มากนัก บางเรื่องก็ไม่มีความรู้เพียงพอจะพูดได้ บางเรื่องก็ไม่กล้าพูด

## บางสถาบัน ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม

### สถาบันพระมหากษัตริย์

ไม่ว่ารัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรจะตราไว้หรือไม่ สถาบันพระมหากษัตริย์แทรกอยู่ในทุกส่วนของวัฒนธรรมไทย จนกระทั่งเป็นการยากมากที่จะขาดสถาบันนี้ไป ไม่ว่าจะมีการบัญญัติไว้หรือไม่ พระมหากษัตริย์ก็ทรงเป็นที่เคารพสักการะอันผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้อยู่แน่นอน หมวดพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญนั้นยกออกไปทั้งหมดก็ไม่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยสั่นคลอนตรงไหน เพราะหมวดนี้อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมอย่างมั่นคงอยู่แล้ว และนี่คือ

เหตุผลที่ว่า ถึงจะฉีกรัฐธรรมนูญกันมากี่ครั้งก็ทนแล้ว หมวดพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญที่ร่างกันใหม่จึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรเป็นพิเศษ

รัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรบัญญัติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบัน ไม่ใช่บุคคล หมายความว่าเมื่อเปลี่ยนรัชกาลก็ไม่จำเป็นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงหมวดนี้ในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม สถาบันพระมหากษัตริย์ที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นสถาบันที่มีบทบาทและหน้าที่ของรัฐสมัยใหม่ เช่น ทรงเป็นพระประมุข, ทรงเป็นจอมทัพ, ทรงใช้อำนาจอธิปไตยโดยผ่านอำนาจทั้งสาม, ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ฯลฯ

แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม แนวคิดเรื่อง "สถาบัน" พระมหากษัตริย์แตกต่างไปจากนั้น

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้น "ศักดิ์สิทธิ์" นักวิชาการสมัยใหม่ใช้คำนี้เพื่ออธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ในความหมายใหม่ ซึ่งไม่ค่อยต่างจากความเป็นที่เคารพสักการะเท่าไรนัก แต่ความ "ศักดิ์สิทธิ์" ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมมีความหมายตามแบบโบราณแปลได้ตามตัวที่เดียวว่า ทรงมีอำนาจลึกลับ (ศักดิ์) และทรงมีฤทธิ์ (สิทธิ์)

ในสมัยโบราณ สถาบันพระมหากษัตริย์ในเกือบทุกสังคมล้วนมีความ "ศักดิ์สิทธิ์" ตามความหมายนี้ทั้งสิ้น

ในยุโรปสมัยกลาง เชื่อกันว่าคนป่วยที่หมดทางรักษาแล้ว จะหายเจ็บไข้ได้ถ้าได้รับการสัมผัสจากพระราช ก้าวอีกนัยหนึ่งก็คือพระราชามีอำนาจในทางรักษาพยาบาลที่ลึกลับอยู่ในพระองค์ จักรพรรดิจีนเป็นโอโรสสวรรค์ และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระจักรพรรดินั้นสื่อให้เห็นว่าทรงเป็นโอโรสของสวรรค์จริงๆ ไม่ใช่เป็นเพียงความเปรียบเท่านั้น รวมทั้งพระราชพิธีที่จะต้องทรงกระทำบูชาแก่สวรรค์ที่ "จักรวาลจำลอง" ณ จตุรัสเทียนอันเหมินด้วย จักรพรรดิญี่ปุ่นนั้นทรงเป็นโอโรสของเทพแห่งดวงอาทิตย์จริงๆ มาจนเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองนี้เอง

ในเมืองไทย มีการกระซิบกันมาแต่โบราณว่า เมื่อสมเด็จพระศรี

สุริเยนทราทิตย์ประจวบพระนครก็ก่อนจะมีพระประสูติกกรรมครั้งแรกนั้น เจ้าจอมเสื่อได้ทูลขอน้ำล้างพระบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ พระราชทานให้สมเด็จพระศรีสุริเยนทราทิตย์เสวย ก็ปรากฏว่าพระอาการประชวรพระครรรภ์ทุเลาลง แสดงอำนาจลึกลับในทางรักษาพยาบาลของพระมหากษัตริย์ไทยเช่นเดียวกับกษัตริย์ยุโรป

ผู้เขียนเคยสัมภาษณ์พระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นเชื้อสายของราชวงศ์ที่ครองเชียงใหม่ (และอ้างว่าเป็นเชื้อสายของราชวงศ์มังราย) ท่านได้เล่าถึงเรื่องที่เล่าสืบกันมาในวงศ์ตระกูลสมัยที่ถูกพระเจ้ากาวิละกวาดต้อนผู้คนลงมาอยู่เชียงใหม่ แต่ก็เหมือนการกวาดต้อนผู้คนโดยทั่วไป คือส่วนใหญ่ของประชาชนย่อมหลบหนีการกวาดต้อนไปได้ ต่อเมื่อตระกูลเจ้านายเชียงใหม่และประชาชนที่ถูกกวาดต้อนลงมาได้ตั้งหลักแหล่งทำกินในบริเวณเชียงใหม่เรียบร้อยแล้ว ประชาชนเหล่านั้นจึงได้อพยพติดตามลงมาเองเป็นระลอก

ผู้เขียนถามท่านว่าเหตุใดจึงต้องอพยพติดตามลงมาด้วย ในเมื่อทางฝ่ายเชียงใหม่ไม่ได้ส่งทัพไปกวาดต้อนลงมาสมทบ ท่านตอบว่าเมื่อบ้านเมืองไม่มีเจ้านายแล้ว ฝนฟ้าก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ถึงจะต้องอยู่ที่เชียงใหม่ต่อไปก็ลำบากลำบากในการทำมาหากิน

พระมหากษัตริย์ไทยจึงทรงมีอำนาจลึกลับ (ศักดิ์) บางอย่างที่จะจรรโลงให้โลกเป็น "ปรกติสุข" อยู่ด้วย คนโบราณแสดง "ศักดิ์" เช่นนี้ด้วยเรื่องของฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พระราชพิธีที่เกี่ยวกับน้ำ, ฝน, การทำนา ฯลฯ ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายแต่โบราณครั้งอยุธยาล้วนมีรากฐานมาจากความเชื่อใน "ศักดิ์" เช่นนี้ของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น

ขัตติยราชประเพณีและพระราชพิธีอุปภิเษกทั้งหลายซึ่งรับจากอินเดียนั้น เป็นเพียงผิวบางๆ ที่เคลือบลงบนหลักความเชื่อของไทยมา แต่เดิมที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้น "ศักดิ์สิทธิ์" (ในหมู่พวกไทยดำ พระเจ้าแผ่นดินมีกำเนิดจากแกนโดยตรง แตกต่างจากประชาชนทั่วไปซึ่งถือกำเนิดจากน้ำเต้าปุง) พระราชพิธีอินเดียเหล่านั้นอาจเลิกไป ขัตติยราชประเพณีโบราณของอินเดียอาจไม่มีการปฏิบัติอีกต่อไป แต่ความ "ศักดิ์สิทธิ์"

ของสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยก็ยังดำรงอยู่ในความคิดของคนไทยส่วนใหญ่

ในทุกวันนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ต่างๆ มีผู้คนนำเอาผ้ามารองพระบาทเพื่อนำกลับไปบูชาที่บ้านเรือน สิ่งใดที่ทรงสัมผัสเอาไว้กลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ซึ่งต้องเก็บไว้ในลักษณะเชิงบูชาทั้งสิ้น

สักวันหนึ่งในภายหน้า อาจมีนายกรัฐมนตรีหรือแม่ทัพที่ได้รับการนิยามยกย่องจากประชาชนอย่างสูง ไม่ว่าเขาไปไหนจะมีฝูงชนออกมาให้ร้องต้อนรับค้ำคั่ง แต่คงเป็นการยากที่จะหาบุคคลใดเข้ามาแทนที่พระมหากษัตริย์ในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์ได้ คนที่ "popular" กว่าบุคคลที่ดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์อาจมีในเมืองไทยได้ (และในอดีตอาจเคยมีมาแล้ว เช่นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ในต้นรัชกาลที่ ๕) แต่ไม่มีใครที่ศักดิ์สิทธิ์ไปกว่าองค์พระมหากษัตริย์เป็นอันขาด

ในแง่นี้ สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยจึงมีความมั่นคง เพราะถูกตราไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของไทย

แม้ว่าสถาบันมีความมั่นคงปลอดภัย แต่บุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งนั้นไม่จำเป็นจะต้องมั่นคงปลอดภัยไปด้วย ในธรรมเนียมของชนเผ่าไทยลาวแต่เดิมมา เข้าใจว่าสิทธิ์โดยกำเนิดหรือการร่วมสายโลหิตในราชวงศ์เป็นคุณสมบัติสำคัญที่สุดในการดำรงตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งนี้เพราะตำนานเก่าๆ ของไทย ไม่ว่าจะ เป็นของไทยดำ, หลวงพระบาง หรือไทยยวน ล้วนเน้นในเรื่องของโคตรวงศ์กษัตริย์ทั้งสิ้น ตำนานสิงหนวัติแต่เดิมก็คือเรื่องของโคตรวงศ์สิงหนวัติ ตำนานขุนบรมก็คือเรื่องของโคตรวงศ์ขุนบรม ทั้งไทยใหญ่, ไทยอาหม และไทยดำ ล้วนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการเสด็จลงมาจากฟ้าของบุคคลที่เป็นต้นโคตรวงศ์ของกษัตริย์

ประวัติศาสตร์ล้านนา, ไทยลื้อ, หลวงพระบาง หรือแม้แต่อยุธยาในตอนต้นๆ เองก็ล้วนชี้ให้เห็นว่าการโค่นล้มราชบัลลังก์ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนราชวงศ์ แต่เป็นการยกเอาเชื้อสายของราชวงศ์อีกองค์หนึ่ง

ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ในล้านนา เมื่อราชวงศ์มังรายอ่อนแอลงจนอำนาจตกไปอยู่ในมือของขุนนางเสียแล้ว ขุนนางก็ยังคงต้องเลือกเอาเชื้อวงศ์ของราชวงศ์มังรายขึ้นปกครองอยู่นั่นเอง แม้แต่ต้องนำเอาผู้หญิงขึ้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็ต้องกระทำ

มีเรื่องเล่าจากการสัมภาษณ์พระภิกษุเชื้อราชวงศ์เชียงแสนที่กล่าวแล้วด้วยว่า ในตอนต้นสมัยราชวงศ์กวิละหรือทิพย์ช้างในเชียงใหม่ นั้นราชวงศ์ใหม่พยายามจะรับเอาบุตรหลานเจ้านายเชียงแสนมาเป็นชายา เพราะถือว่าเป็นเชื้อสายของราชวงศ์มังราย แต่ก็ถือกันในหมู่เจ้านายเชียงแสนว่าจะไม่ยอมให้บุตรหลานไปแต่งงานกับ "ตระกูลคนเลี้ยงช้าง" ซึ่งกลายเป็นพระเจ้าแผ่นดินวงศ์ใหม่ของเชียงใหม่ ความจริงจะมีการแต่งงานกันระหว่างสองราชวงศ์นี้หรือไม่ในระยะแรกๆ นั้นยังสืบค้นไม่ได้ อย่างไรก็ตามมีตำนานพื้นเมืองที่แต่งในสมัยต้นๆ ของราชวงศ์กวิละ ที่อ้างว่าราชวงศ์ใหม่นี้สัมพันธ์ทางสายโลหิตกับราชวงศ์มังราย แสดงให้เห็นบารมีของราชวงศ์มังรายว่า "ศักดิ์สิทธิ์" ในแดนล้านนาอย่างไร (ในขณะที่ราชวงศ์มังรายเอง ก็มีตำนานที่ "อ้าง" สายสัมพันธ์กับราชวงศ์สิงหนวัติ)

การเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่อย่างเด็ดขาดนั้น เพิ่งมีมาไม่นานมานี้ในประวัติศาสตร์ไทย และออกเป็นการยากที่จะชี้ว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด พระเจ้าปราสาททองนั้นมีพระมารดาเป็นเจ้านายในราชวงศ์ "สุโขทัย" และหากถือการนับญาติแบบไทย ซึ่งนับสายผู้หญิงด้วย ก็ต้องถือว่าเกี่ยวพันอยู่กับพระราชวงศ์

พระเพทราชานั้นแม้พระราชนัดดาบอกว่ามาจากตระกูลสามัญชนสุพรรณบุรี แต่หลักฐานร่วมสมัยกล่าวว่ามีพระชนิษฐาเป็นพระสนมเอกของพระนารายณ์ ซ้ำยังได้เป็นพระสหายใกล้ชิดกับพระนารายณ์มาแต่เยาว์ด้วย ทั้งหมดนี้ล้วนสื่อให้เห็นว่าพระเพทราชาน่าจะเกิดในตระกูลผู้ดีของกรุงศรีอยุธยาอยู่แล้ว และไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใดหากจะพบหลักฐานว่ามีเชื้อสายของราชวงศ์ปราสาททองอยู่ด้วย โดยเฉพาะทางสายพระมารดา

หากพระเพทราชาไม่ใช่สามัญชนคนแรกที่แย่งราชสมบัติ พระเจ้าตากสินและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็เป็นสามัญชนกลุ่มแรกที่ได้ครองราชสมบัติ แต่ก็ขึ้นครองราชสมบัติในช่วงเวลาที่บ้านเมืองเกิดกลียุคไม่ใช่ยามปรกติ จะนับกันไปแล้วก็ต้องถือว่าเป็นข้อยกเว้น และก็ไม่มีการเปลี่ยนราชวงศ์อีกเลยจนบัดนี้ แม้ว่าในบางครั้งขุนนางบางตระกูลอาจมีอำนาจมากเสียยิ่งกว่าพระราชวงศ์ก็ตาม ก็ไม่มีการเปลี่ยนราชวงศ์อยู่นั่นเอง

ฉะนั้นที่กล่าวกันว่าในเมืองไทยนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ในเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ เอาเข้าจริงก็ปรากฏว่ามีอยู่พอสมควร กฎที่มีความสำคัญมากก็คือบุคคลที่จะสืบราชสันตติวงศ์ได้ต้องเป็น "เจ้า" (คือกลุ่มคนที่ได้บันไดลงมาจากฟ้าเพื่อมาปกครองตามคำสั่งของแกนในภาษาไทยคำ) แต่กฎเกณฑ์ของไทยไม่ละเอียดถึงขั้นระบุลงไปว่าบุตรชายคนโต (หรือคนสุดท้อง) ต้องเป็นผู้สืบมรดก ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีธรรมเนียมที่จะลำดับผู้มีสิทธิ์สืบราชสันตติวงศ์ตามหลักอะไรทั้งสิ้น จนมาในระยะหลังจึงได้ลอกธรรมเนียมอังกฤษมาปฏิบัติบ้าง

ตรงนี่เองที่เป็นกลไกทางการเมืองสำหรับสังคมไทย ในอันที่จะคัดเลือกเอาเจ้านายที่มีความสามารถเข้ามาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน การแย่งชิงราชสมบัติเกิดขึ้นอยู่เสมอ และมีความซับซ้อนอยู่เบื้องหลังมากกว่าความทะเลาะทแยงส่วนตัวของบุคคลที่ทำการแย่งราชสมบัติ ทั้งนี้เพราะบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการปกครองราชอาณาจักรอยุธยา หลังการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของพระบรมไตรโลกนาถแล้วมีความสำคัญอย่างมาก บุคคลที่ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติได้สมตามความคาดหวังของกลุ่มชนชั้นนำ จึงไม่สามารถดำรงรักษาตำแหน่งเอาไว้ได้ ต้องปล่อยให้พระญาติรวบรวมขุนนางและผู้คนมาแย่งชิงราชสมบัติ ถ้าปรากฏว่ากษัตริย์พระองค์ใหม่ก็ยังไม่ได้เรื่องอยู่ ในที่สุดก็จะมีการแย่งชิงราชสมบัติใหม่อีกครั้งหนึ่ง

หลักฐานฝรั่งในสมัยพระเพทราชากล่าวว่า หลังจากการแย่งชิงราชสมบัติแล้ว ทุกอย่างก็กลับคืนคงดังเดิมอย่างรวดเร็วเหมือนไม่มี

อะไรเกิดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแย่งชิงราชสมบัติไม่เป็นเครื่อง สันคลอนระบบการเมืองการปกครองอย่างจริงจัง ผู้เขียนเข้าใจว่าส่วนใหญ่ของการแย่งชิงราชสมบัติในประวัติศาสตร์ไทยก็ไม่ต่างจากสมัย พระเพทราชา โดยเฉพาะการแย่งชิงราชสมบัติที่ประสบความสำเร็จ ในเร็ววัน

ในปัจจุบัน เรามักติดนิสัยฝรั่งที่จะมองหาสถาบันการสืบทอด อำนาจการเมือง เช่น กฎระเบียบ, สภาที่ตัดสินใจ ฯลฯ เพราะเชื่อว่าการแย่งชิงราชสมบัติหมายถึงความสันคลอนที่ระบบการเมืองการปกครอง เพราะฝรั่งแย่งราชสมบัติกันทีเดียวสงครามหลายครั้ง (เช่น สงครามดอกกุหลาบในอังกฤษกินเวลาประมาณ ๑ ศตวรรษ)

แต่ในเมืองไทย การแย่งราชสมบัติเป็นเรื่องอึดใจเดียว ส่วนใหญ่เป็นการแย่งราชสมบัติกันด้วยรัฐประหารในราชสำนัก แอบวาง ยาพิษพระเจ้าแผ่นดินเสียบ้าง ยกกำลังจู่โจมไปจับมาปลงพระชนม์เสีย บ้าง ฯลฯ แม้แต่ที่ถึงกับทำสงครามกลางเมืองกันก็กินเวลาไม่กี่วันก็รู้ว่าใครแพ้ใครชนะแล้ว ช่วงเวลาที่ใช้ในการเลือกตั้งสมัยนี้นับตั้งแต่เริ่ม สาดโคลนเข้าหากันและสาดกระสุนเข้าใส่หัวคะแนกันยังยาวนานเสีย กว่าเขาแย่งราชสมบัติกันในสมัยโบราณมากนัก

เหตุผลสำคัญที่การแย่งราชสมบัติแบบไทยเต็มไปด้วยความ สงบเรียบร้อยก็เพราะกลุ่มที่ขึ้นมาใหม่นั้นไม่ได้คิดจะล้างละเมิดรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของไทย อะไรฟังวางไว้ตรงไหนก็รู้ๆ กัน อยู่ ว่าแล้วเขาก็จะวางไว้ที่เดิมไม่เปลี่ยนแปลง แม้การรัฐประหารที่เกิดในสมัยหลังนี้ก็เหมือนกัน

ด้วยประสบการณ์เช่นนี้ คนไทยจึงมีภูมิคุ้มกันในเรื่องรัฐประหาร สูงมาก เพราะมองการรัฐประหารเป็นการแก้ปัญหาและการสืบทอด อำนาจตามปกติธรรมดา ไม่ต่างไปจากการเลือกตั้งหรือการผลัดแผ่นดินตามธรรมดา คนที่ควรหนีก็หนีไปเสีย คนที่ชนะก็เข้ามาเป็นใหญ่ ตามระเบียบ ตราบเท่าที่รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไม่ถูกล้างละเมิด การรัฐประหารคือการเปลี่ยนรัฐบาลธรรมดาๆ นี้เอง

แต่เพราะตำแหน่งพระมหากษัตริย์ไทยมีความสำคัญในการปกครองอย่างสูงนี้เอง ที่ทำให้ต้องมีการแย่งชิงราชสมบัติกันอยู่บ่อยๆ เพื่อ คัดเลือก "เจ้านาย" ที่เหมาะสม (แก่ผลประโยชน์ของประเทศหรือผลประโยชน์ของขุนนางก็ตาม) ขึ้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นจึงกล่าว ได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้นมีความมั่นคงอย่างสูงมากในทาง การเมือง แต่บุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้นอาจไม่ได้มั่นคงเท่าสถาบันก็ได้ เพราะอาจมีการแย่งชิงราชสมบัติได้ง่ายเพื่อยกพระญาติของพระองค์ เองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทน

แม้แต่ความพยายามจะจัดระเบียบการสืบทอดราชสมบัติให้แน่ชัด มั่นคงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็หาได้เกิดระเบียบที่ตายตัวแน่นอนอย่างที่ ตั้งใจไม่ หลังจากที่สยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรกสิ้นพระชนม์ไป แทนที่การสืบทอดตำแหน่งนี้จะดำรงอยู่ในสายพระราชมารดาพระองค์เดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ตัดสินใจเปลี่ยนเกณฑ์ของ สายพระราชมารดาของสยามมกุฎราชกุมารไปทันที แม้มีขุนนางบางคน และเจ้านายบางพระองค์ทูลทัดทานไว้แล้วก็ตาม (ตามที่ผู้ใหญ่อยู่มาก เคยเล่าให้ฟัง)

คนไทยนับแต่โบราณมาเชื่อว่าบ้านเมืองต้องมีพระเจ้าแผ่นดิน แต่ใครจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้นไม่สำคัญเท่าไร เพียงแต่ต้องเป็น "เจ้า" หรือมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตกับตระกูลที่เป็นเจ้าเท่านั้น

### สถาบันพระพุทธศาสนา

ไม่มีรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรของประเทศไทยสักฉบับ เดียวที่กำหนดศาสนาประจำชาติขึ้น ดูเผินๆ จึงเหมือนกับว่าประเทศไทยได้กลายเป็น "รัฐฆราวาส" โดยสมบูรณ์แล้ว โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับอินโดนีเซีย ปากีสถาน หรือพม่า แต่ความจริงแล้วประเทศไทยยัง ไม่ได้ผ่านกระบวนการที่จะปลดปล่อยรัฐออกไปจากศาสนาโดยสิ้นเชิง เหมือนในยุโรป

อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องนิยามเสียก่อนว่า "รัฐศาสนา"

